

● تحلیل‌ها و گزارش‌ها

قدرت و توانمندی‌های اوپک

آن بدون دخالت کشورهای تولیدکننده انجام می‌گرفت.

اوپک در ۴۰ سال پیش توسط ۵ عضو اولیه پایه‌گذاری شد اما چند کشور تولیدکننده نفت دیگر به مرور زمان به عضویت اوپک درآمدند تا اینکه تعداد اعضا به ۱۳ کشور رسید، البته با خروج دو کشور گابن و اکوادور جمع کشورها به ۱۱ عضو تقلیل یافت. طی چهار سال گذشته سازمان اوپک تحت عوامل درونی و بیرونی از قبیل مسائل سیاسی، نظامی، اقتصادی، مقطعی و تحمیلی با بحران‌ها و فراز و نشیب‌های زیادی مواجه گردیده، ولی خوشبختانه تاکنون موجودیت آن به صورت جدی مورد تهدید قرار نگرفته است و در حال حاضر به دلیل هماهنگی نسبی که میان اکثریت اعضا دیده می‌شود با وجود تناقض‌های قابل حل سازمان از وضعیت مقتدرانه‌ای برخوردار می‌باشد. به خصوص پس از دو اجلاس

۱. انتظارات اعضا از دومین اجلاس سران اوپک

سازمان اوپک و نحوه شکل‌گیری آن به گونه‌ایست که با سایر سازمان‌های موجود در دنیا تفاوت بسیار دارد. زیرا کشورهای تشکیل‌دهنده آن حتی کشورهای عرب زبان وابسته به اوپک هر کدام دارای ویژگی‌های خاص خود هستند (جداول ۱ و ۲) و به همین دلیل هم‌سو عمل کردن اعضا در همه زمینه‌ها امری ممتنع به نظر می‌رسد. ولی نیاز مبرم هر یک از کشورهای عضو به درآمد حاصل از فروش نفت باعث گردیده که فکر ایجاد سازمانی برای حفظ منابع ملی و بهره‌وری بهینه از این ثروت خدادادی با رعایت حقوق هر یک از کشورهای وابسته به اوپک جنبه عملی پیدا کند.

قبل از تشکیل سازمان اوپک به علت بلامنازع بودن قدرت شرکت‌های نفتی هر گونه تصمیم‌گیری درباره قیمت نفت، تولید و عرضه

۱۰۹ و ۱۱۰ و زرای اوپک که در صحنه جهانی بازار نفت عملکرد تعیین‌کننده‌ای را ارائه نمود و نشان داد که می‌تواند در جهت حفظ منافع و مصالح کشورهای عضو با رعایت انتظارات منطقی مصرف‌کنندگان عمده و حتی شرکت‌های نفتی بزرگ تصمیمات صحیح اتخاذ نماید.

دومین اجلاس سران در کاراکاس و ونزوئلا در ماه سپتامبر ۲۰۰۰ (۸ - ۶ مهر ماه ۱۳۷۹) برگزار شد. به همین مناسبت عوامل، شرایط و راهکارهایی که در موفقیت این اجلاس تعیین‌کننده بود مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

کشورهای عضو سازمان از نظر میزان ذخایر و توان تولید و موقعیت اقتصادی و سیاسی تفاوت‌های بسیار دارند و به همین علت از سازمان اوپک دارای انتظارات مختلف هستند.

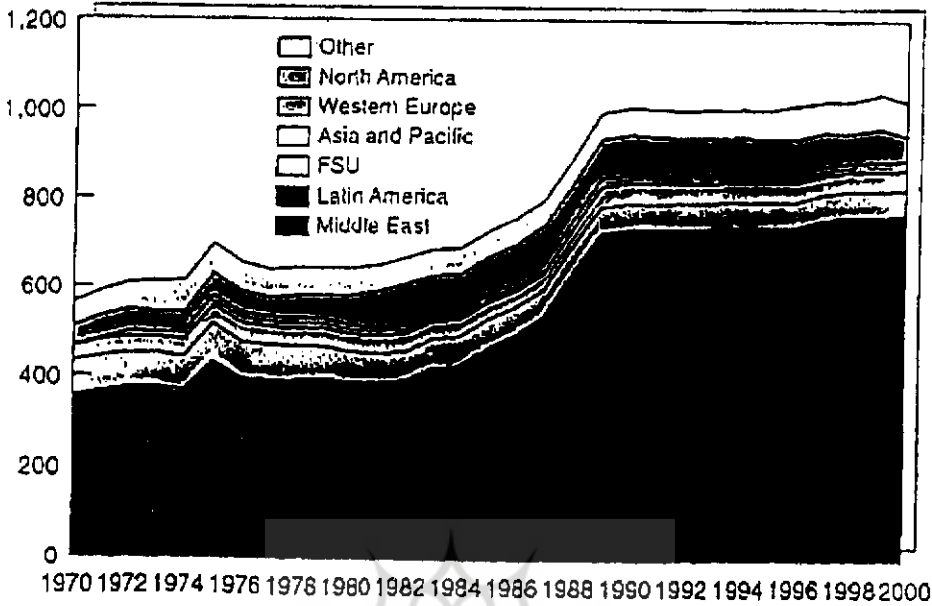
آن دسته از اعضا که ذخایر آنها کم و بسیار محدود است توقع دارند با موافقت سایرین قیمت‌های نفت در سطح بالا نگه داشته شود تا آن‌ها بتوانند در مدت زمان کوتاه‌تر به درآمد بیشتر دست یابند. البته این مسئله امر ساده‌ای نیست، زیرا کشورهای خواهان قیمت‌های بالا قصد دارند با کسب درآمد بیشتر در زمان کمتر برای دوران بدون درآمد نفت از هم

اکنون سرمایه‌گذاری نموده و از بروز بحران ناشی از حذف نفت از اقتصاد ملی خود جلوگیری نمایند، ولی چنین حالتی می‌تواند باعث ایجاد تنش و عدم تعادل در بازار نفت و اقتصاد بین‌الملل گردد. لذا یافتن راهکاری برای این تعداد از اعضا نیاز به بررسی کارشناسان و ارائه پیشنهادی منطقی دارد به نحوی که دیگر کشورهای عضو اوپک از این بابت آسیب ندیده و انسجام سازمان دچار تزلزل نشود.

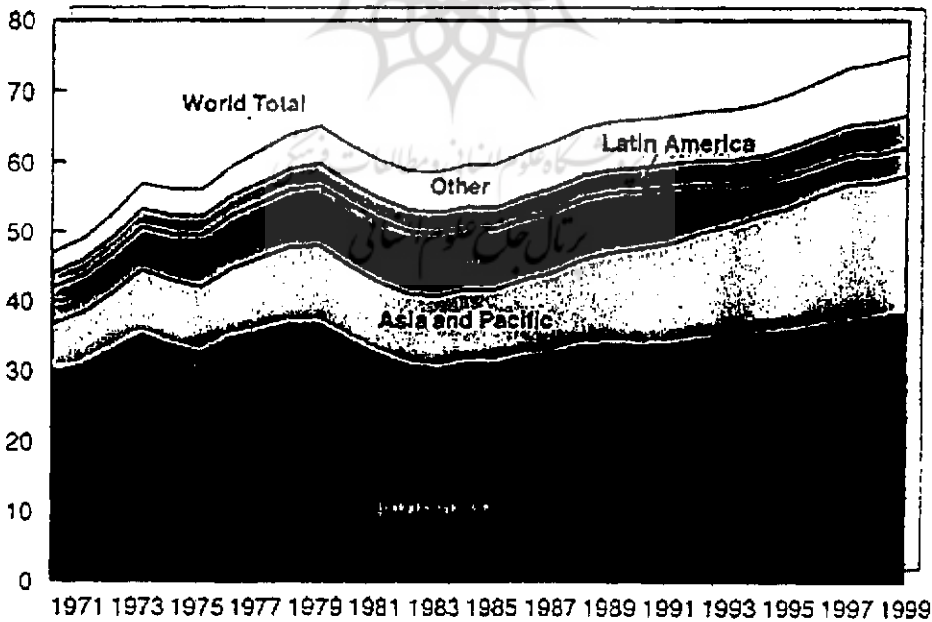
۲. توانمندی‌های اوپک

ذخایر نفت اوپک به تنهایی حدود ۸۰۰ میلیارد بشکه است، در حالی که کل ذخایر نفت دنیا یک تریلیون و ۲۰ میلیارد بشکه می‌باشد. یعنی نزدیک به $\frac{4}{5}$ کل ذخایر مکتشفه جهان در اختیار کشورهای عضو اوپک می‌باشد و این در حالی است که اکثر کشورهای غیر اوپک در مرحله استفاده از ۵۰٪ دوم ذخایر خود می‌باشند. یعنی استخراج و تولید نفت آسان با هزینه کم در اغلب کشورهای غیر اوپک پایان یافته است.

● قدرت و توانمندی‌های اوپک

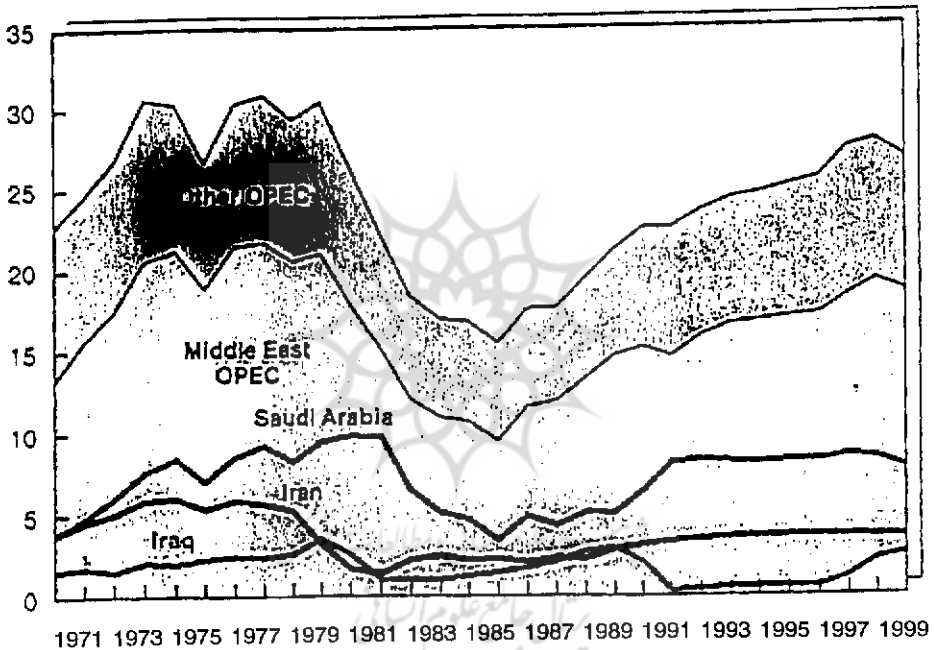
۳. مصرف جهانی نفت

۴. تولید نفت خام اوپک

میزان ظرفیت تولید نفت اوپک در سال ۲۰۰۰ بر اساس برآوردهای کارشناسی حدود ۳۲/۵ میلیون بشکه در روز می‌باشد. در حالی که میزان تولید فعلی اوپک پس از کنفرانس

شهریور ۷۹ حدود ۲۹ میلیون بشکه در روز است. بدین ترتیب اوپک بیش از ۳/۵ میلیون بشکه توان تولید اضافی دارد لیکن سایر کشورها از چنین مزیتی برخوردار نیستند.

۱۱ میلیون بشکه،	تولید روزانه نفت خام
عربستان ۷/۵ میلیون بشکه	اوپک در سال ۲۰۰۰
ایران ۳/۸ میلیون بشکه	(سال‌های ۱۹۷۵-۱۹۸۰-۲۰۰۰)،
عراق ۲/۶ میلیون بشکه.	سایر اعضا- ۸ میلیون بشکه،
	اعضای خاورمیانه‌یی

جدول (۱) ساختار فیزیکی کشورهای عضو اوپک

کشور	مساحت (هزار کیلومتر مربع)	جاده آسفالته (هزار کیلومتر)	شبکه راه آهن (کیلومتر) ×	خطوط اصلی تلفن × ×	ظرفیت تولید × برق (هزار کیلووات)	تولید برق × × (میلیون کیلووات ساعت)
الجزایر	۳۳۸۲	۴۴	۴۶۵۳	۱۱۲۳	۴۶۵۷	۱۹۸۸۳
اندونزی	۱۹۰۴	۱۱۶	۶۹۶۴	۲۵۲۸	۱۱۴۸۰	۵۳۴۱۴
امارات	۸۴	-	-	۶۰۷	-	۱۸۸۷۰
ایران	۱۶۴۸	۵۹	۴۹۹۶	۴۴۰۲	۱۷۵۵۴	۷۹۱۲۸
عراق	۴۳۸	۲۶	۲۳۷۲	۶۶۶	۹۰۰۰	۲۷۰۶۰
عربستان	۲۱۵۰	-	۱۳۸۰	۱۷۰۸	۱۸۵۱۰	۹۱۰۱۹
قطر	۱۱	-	-	۱۰۷	-	-
کویت	۱۸	۳	-	۴۰۶	۶۷۹۰	۲۲۷۹۸
لیبی	۱۷۶۰	-	-	۲۶۵	-	۱۷۸۰۰
نیجریه	۹۲۴	۳۱	۳۵۵۷	۳۲۵	۴۰۴۰	۱۵۵۳۰
ونزوئلا	۹۱۲	۲۶	۴۴۵	۲۳۱۱	۱۸۶۴۷	۷۳۱۱۶

۱۹۹۰ ×، ۱۹۹۴ × ×

جدول (۲) جمعیت و نیروی کار در کشورهای عضو اوپک

کشور	جمعیت (میلیون) ۱۹۹۹	درصد نیروی کار (۱۹۹۴)			نیروی کار (میلیون)
		کشاورزی	صنعت	خدمات	
الجزایر	۳۱/۸	۸/۵	۱۸	۲۳	۲۷
اندونزی	۲۱۶/۱	۸۵	۵۱	۱۴	۳
امارات	۲/۳	۱	۵	۳۸	-
ایران	۶۸	۱۷	۳۰	۲۶	۱۱
عراق	۲۲/۴	۵	۱۴	۱۹	-
عربستان	۲۰/۵	۵/۵	۴۸	۱۴	۷
قطر	۰/۷	۰/۳	۳	۲۸	-
کویت	۲/۰	۰/۸	۱	۲۶	-
لیبی	۶/۲	۱/۲	۲۰	۳۰	-
نیجریه	۱۱۰/۵	۳۵	۴۸	۷	۳
ونزوئلا	۲۳/۲	۸	۱۳	۲۵	۹

۵. درآمدها

هر بشکه می‌باشد. در جدول زیر درآمدهای حاصل از صادرات نفت اوپک به قیمت ثابت به سال ۱۹۹۰ بر حسب میلیارد دلار و به تفکیک کشورهای عضو آمده است:

بر مبنای برآوردهای به عمل آمده درآمد کشورهای عضو اوپک در سال ۲۰۰۰ جمعاً به حدود ۲۱۱ میلیارد دلار بالغ خواهد شد. البته این پیش‌بینی بر اساس قیمت‌های ۲۵ دلار برای

نگاهی به درآمدهای حاصل از صادرات نفت اوپک

قیمت ثابت نسبت به ۱۹۹۰ (میلیارد دلار)

کشور	۱۹۹۹E	۲۰۰۰E	CHANGE	۱۹۷۲E	۱۹۸۰E	۱۹۸۶E	۲۰۰۰E
الجزایر	۶/۵	۱۰/۱	٪۵۶	۴/۲	۲۰/۲	۴/۸	۷/۷
اندونزی	۳/۷	۵/۶	٪۵۲	۲/۸	۲۲/۵	۵/۶	۴/۳
ایران	۱۳/۹	۲۱/۹	٪۵۸	۱۲/۹	۲۰/۹	۶/۷	۱۶/۸
عراق	۱۱/۴	۲۰/۴	٪۷۹	۴/۵	۴۳/۶	۸/۰	۱۵/۶
کویت	۱۰/۰	۱۶/۲	٪۶۲	۸/۵	۲۸/۵	۷/۱	۱۲/۴
لیبی	۷/۴	۱۱/۷	٪۵۹	۹/۱	۳۵/۳	۵/۵	۹/۰
نیجریه	۱۲	۱۸/۵	٪۵۴	۶/۶	۳۸/۶	۷/۷	۱۴/۲
قطر	۴/۱	۶/۶	٪۶۱	۱/۴	۸/۵	۱/۶	۵/۰
عربستان	۳۸/۳	۵۹/۶	٪۵۵	۱۴/۵	۱۶۲/۷	۲۱/۴	۴۵/۶
امارات	۱۱/۹	۱۹/۱	٪۶۰	۳/۳	۲۹/۹	۶/۸	۱۴/۷
ونزوئلا	۱۳/۶	۲۱/۸	٪۶۰	۹/۴	۲۸/۲	۷/۸	۱۶/۷
جمع کل	۱۳۲/۸	۲۱۱/۵	٪۵۹	۷۷/۲	۴۳۹/۱	۸۳/۱	۱۶۲/۰

الف) تغییر در ساختار و تشکیلات اوپک:

بررسی منشور، اساسنامه، هدف‌ها و ساختار سازمانی، مدیریت و نحوه فعالیت‌ها و

پژوهش‌ها در ۴۰ سال عمر سازمان اوپک نشان می‌دهند که گرچه سازمان موفقیت‌هایی داشته اما به خصوص در حالت‌هایی بحرانی، این

بین‌المللی اداره می‌شوند، یعنی از آنجائی که رأی‌گیری اکثریت و اقلیت در تصمیم‌گیری مطرح نیست و باید به اتفاق آرا باشد، همین امر کار را مشکل‌تر می‌کند.

تجربه تبدیل سازمان منطقه‌ای (R.C.D) با سه عضو (ایران - ترکیه - پاکستان) به یک سازمان بزرگ (E.C.O) نشان داد که کارایی این سازمان بسیار کمتر از گذشته شده و به شدت نزول کرده است. به این ترتیب ملاحظه می‌شود که قدرت اوپیک در این حالت چندان زیاد نشده تا حضور و همکاری اعضای جدید در اوپیک در تصمیم‌گیری‌های آینده نقش‌آفرین باشد.

حالت دوم: کوچک شدن سازمان

امکان دارد سازمان در آینده به دلایلی از قبیل: ناهماهنگ بودن منطقه جغرافیائی و دوری از یکدیگر یا خصوصیات اجتماعی (فرهنگ - زبان - دین - آداب و رسوم) و یا از نقطه نظر فنی، کوچک شود. در این حالت با خروج بعضی از کشورها از قبیل اندونزی (به دلیل دوری مسافت، یا کم بودن ذخائر) یا ونزوئلا (به دلیل دوری مسافت یا تفاوت در نوع ذخائر و داشتن نفت فوق سنگین منحصر به فرد نبود و نزدیکی به کشور آمریکا بزرگترین مصرف

سازمان نارسائی‌ها و کاستی‌هایی نیز داشته است. لذا به اعتقاد برخی کارشناسان امکان دارد طرح‌های جدیدی در اجلاس دوم مطرح گردد که اوپیک از شکل فعلی خود خارج شود که توجه به آن مهم می‌باشد. لذا در زیر برخی حالات احتمالی شرح داده می‌شوند:

حالت اول: بزرگ شدن سازمان اوپیک

حالت دوم: کوچک شدن سازمان

حالت سوم: منطقه‌ای شدن و تشکیل

سازمان‌های منطقه‌ای

حالت چهارم: حفظ وضع فعلی

حالت اول: بزرگ شدن سازمان

عده‌ای از کارشناسان معتقدند برای افزایش قدرت اوپیک باید اعضای آن اضافه شوند. به طور مثال عقیده دارند کشورهای حاشیه دریای خزر که امکان دارد در آینده و در شروع فصلی نوین که در پیش رو دارند میزان استخراج و تولید نفتشان به حدی برسد که به عنوان رقیب برای سازمان اوپیک درآیند. به همین علت همکاری با این دسته کشورها برای اوپیک الزامی است. اما تجربه سازمان‌هایی از این دست نشان می‌دهد که هر چه اعضای سازمان بیشتر شوند، قدرت تصمیم‌گیری کمتر می‌شود. زیرا این گونه سازمان‌ها به صورت سازمان‌های

۵. اوپک افریقا.

اوپک منطقه‌ی آمریکای لاتین (اوپک امریکا): شامل امریکا، کانادا، برزیل، مکزیک، پرو، ونزوئلا، اکوادور که همگی در قاره امریکا قرار دارند، که با وجود بزرگ‌ترین مصرف‌کننده در جهان یعنی کشور امریکا در میان کشورها نیاز به نفت منطقه خلیج فارس احساس می‌شود.

اوپک خاور دور (جنوب شرقی آسیا و استرالیا):

این اوپک در جنوب شرق آسیا و اقیانوس آرام از کشورهای: استرالیا، ویتنام، چین، اندونزی و مالزی تشکیل خواهد گردید. این سازمان قادر نخواهد بود به علت پائین بودن ذخائر و ظرفیت تولید کلیه نیازهای منطقه را تأمین کند. خاصه آنکه کشورهای چین و هند با رشد اقتصادی سریعی که دارند در آینده نزدیک به بزرگ‌ترین مصرف‌کنندگان منطقه و یا حتی جهان تبدیل خواهند گردید. در حال حاضر مصرف سرانه انرژی در این دو کشور پرجمعیت پائین تر از حد متوسط است که با بالا رفتن رشد اقتصادی این مصرف بسیار بیشتر خواهد شد.

کننده که سبب کاهش هزینه‌های حمل و نقل می‌شود) و یا نیجریه، از اوپک، اعضای این سازمان محدود به ۵ یا ۶ کشور از کشورهای خلیج فارس شود.

در این حالت با کوچکتر شدن سازمان قدرت سازمان کاسته نخواهد شد، و وضعیت اوپک از نظر قدرت و توان حضور در بازار به دلیل افزایش کارایی اوپک به علت کم شدن تشتت آرا و همچنین نزدیکی با یکدیگر از بسیاری جهات سبب تمرکز قدرت خواهد شد.

حالت سوم: منطقه‌ای شدن و تشکیل سازمان‌های منطقه‌ای

در این حالت پیش‌بینی می‌شود سازمان اوپک به صورت یک سازمان مادر (holding) که ترکیبی از چند شرکت خواهد بود به صورت، اوپک‌های ۱ و ۲ و ۳ و... و بر اساس منطقه جغرافیائی در آید:

۱. اوپک منطقه خلیج فارس. (در حالت کوچک شدن سازمان توضیح داده شد.)
۲. اوپک منطقه آمریکای لاتین.
۳. اوپک جنوب شرقی آسیا و استرالیا.
۴. اوپک دریای خزر و آسیای مرکزی. (در حالت بزرگ شدن سازمان توضیح داده شد.)

تجاری، چند مؤسسه پژوهشی و تخصصی دیده شده است. در سازمان جدید مؤسسات تجاری و مالی پیشنهاد شده است. این مؤسسات به صورت شرکت و طبق قانون تجارت به ثبت رسیده و فعالیت‌های انتفاعی سازمان را انجام می‌دهند. مانند خرید و فروش سهام شرکت‌های بزرگ نفتی جهان، خرید و فروش نفت اوپک و غیر اوپک و تشکیل شرکت‌های بازرگانی به منظور واردات و صادرات مورد استفاده صنعت نفت. مؤسسه دیگر یک مؤسسه تحقیقاتی است که هدف از ایجاد آن پژوهش و انتقال فن‌آوری، خلق فن‌آوری، ارائه خدمات علمی، تشکیل واحدهای مهندسی، طراحی، ساخت و ساز عملیات نفتی که به صورت غیرانتفاعی در زیر مجموعه سازمان اوپک به صورت واحد ستادی فعالیت می‌کند.

در نمودار سازمان جدید شورائی به نام شورای برنامه‌ریزی پیشنهاد شده است این شورا کلیه وظایف، اهداف، خط‌مشی‌ها، سیاست‌ها، برنامه‌های کوتاه مدت، میان‌مدت و بلندمدت را تهیه و تدوین می‌کند. این واحد به عنوان واحد اصلی کلیه مباحث تئوری را مورد مطالعه قرار داده و کاربرد عملی آن را طبق دستور معین و مشخص به کار می‌گیرد.

بقیه تشکیلات که زیر نظر دبیر کل اداره

اوپک آفریقا:

ایمن اوپک از تولیدکنندگان و صادرکنندگان کشورهای آفریقائی شامل: مصر، لیبی، الجزایر، گابن، نیجر تشکیل می‌شود که نفت بازار آفریقا را تأمین خواهد نمود و به نظر می‌رسد تولید و صادرات نفت این منطقه با میزان مصرف آن حدوداً یکسان باشد.

حالت چهارم:

سازمان اوپک در این حالت از نظر ساختاری ثابت ولی از نظر تشکیلات با تغییراتی روبرو خواهد شد. در این حالت ابتدا تغییر در دبیرخانه اوپک انجام خواهد گردید که از حالت فعلی به یک دبیرخانه فعال تبدیل خواهد شد. در این حالت از نظر نیروی انسانی می‌توان از کارشناسان غیر عضو اوپک استفاده نمود. یا از خدمات شرکت‌های مشاوره‌ای در انرژی سود جست. در این حالت اوپک از سازمان پویاتری برخوردار خواهد شد. لذا انتظارات بیشتری از اهداف پیش‌بینی شده را برآورده خواهد کرد.

الف) ساختار و تشکیلات پیشنهادی جدید

سازمان اوپک

در این پیش‌بینی دو یا چند مؤسسه

در طرح‌های مختلف شرکت کنند. یا با ایجاد شرکت‌های فنی می‌توان در فعالیت‌های طراحی مهندسی (نرم‌افزار) و یا ساخت تجهیزات و نصب و راه‌اندازی و اجرایی طرح‌ها (سخت‌افزار) مشارکت نمود.

لازم به ذکر است نحوه همکاری کشورهای حوزه خلیج فارس با یکدیگر و با کشورهای پیشرفته نیز می‌تواند معیاری بر تثبیت امنیت و ثبات اقتصادی به حساب آید.

ب) بهبود و تکمیل سازوکار قیمت نفت خام و کنترل آن

بر اساس فرمول جدید قیمت نفت خام در دو حد بالا و پائین تعیین^۱ و بر مبنای آن مقرر شد، چنانچه در ۲۰ روز متوالی قیمت‌ها بالای ۲۸ دلار برای هر بشکه باشد اوپک ۵۰۰ هزار بشکه به تولید روزانه خود اضافه نماید و اگر زیر ۲۲ دلار در هر بشکه شود از میزان تولید و عرضه ۵۰۰ هزار بشکه کم شود.

عملکرد اوپک در ۴۰ سال اخیر در دوره‌های مختلف با نوسانات متفاوت روبرو گردیده که هر یک از آنها ناشی از حوادث سیاسی، نظامی، اقتصادی، پولی، مالی، اجتماعی، فرهنگی و بالاخره تابع فن‌آوری و

می‌شود عیناً مثل تشکیلات سابق اوپک می‌باشد. به این ترتیب ساختار جدید از سازمانی پویاتر و با بهره‌گیری از کارشناسان مستقل نفتی که به صورت آزاد فعالیت دارند و به هیچ دستگاهی وابسته نبوده و حقوق و مزایا دریافت نمی‌دارند و به عنوان شاهد سوم مورد مشورت سازمان قرار می‌گیرند، تشکیل خواهد شد. لذا آمار و ارقام ارائه شده از طرف سازمان اوپک از صحت و سقم بیشتری نسبت به گذشته برخوردار است و در تحلیل‌های ارائه شده مورد استفاده دقیق کارشناسان قرار می‌گیرد و نتایج مطلوب‌تری به دست می‌آورد.

چشم انداز آینده اوپک بعد از تغییر در ساختار آن:

می‌توان اداره سازمان را از حالت فعلی به صورت یک سازمان فعال تجاری - بازرگانی - اقتصادی در آورد. بدین معنا که در کنار سازمان فعلی، می‌توان شرکت‌های بازرگانی یا سرمایه‌گذاری کشورهای عضو را تشکیل داد و توسط این شرکت‌ها وارد فعالیت‌های تجاری - بازرگانی - اقتصادی در منطقه و جهان شد.

این شرکت‌ها قادر خواهند بود با خرید سهام شرکت‌های بزرگ نفتی به عنوان یک شرکت نفتی بزرگ وارد بازار شوند یا می‌توانند

محاسبه بود، به هر طریق کاهش مصرف نفت کشورهای صنعتی در سال‌های ۲-۱۹۸۱ ادامه داشت. با توجه به مراتب فوق اوپک قصد داشت با برقراری مقررات مشخصی در درجه نخست از کاهش تولید جلوگیری کند و در درجه دوم هم از کاهش سهم اوپک در بازار جهانی نفت ممانعت نماید.

به هر حال در زمان کنفرانس فوق‌العاده اوپک در وین که در تاریخ ۱۹ و ۲۰ مارس ۱۹۸۲ یعنی ۲۸ و ۲۹ اسفند ۱۳۶۰ تشکیل شد، بازار از مزاد بسیار زیادی برخوردار بود. در این کنفرانس تصمیم گرفته شد که برای تولیدات کل اوپک در بازار جهانی یک سهمیه معین شود و پس از تعیین کل سهم اوپک در بازار جهانی سهمیه تولید نفت خام هر کشور عضو نیز مشخص گردید.

به هر طریق میزان سهمیه هر یک از اعضای اوپک تعیین و این در حالتی منظور شد که کل تولید اوپک ۱۷/۵ میلیون بشکه در روز باشد (جدول میزان سهمیه اعضا).

گروهی از کارشناسان معتقدند که نفت کالایی نظیر دیگر کالاها تولیدی است و یک کالای بازرگانی است و بر طبق شرایط بازرگانی دنیا از اصل عرضه و تقاضا و هزینه تمام شده باید پیروی کند این بدین معناست که قیمت فروش

کاربرد آن در اکتشاف، استخراج، تولید، پالایش، توزیع و محاسبات مهندسی و ساخت تجهیزات بوده و هست. تولید نفت خام در جهان در سال ۱۹۷۸ روزی ۶۳ میلیون بشکه بود اما به تدریج از مقدار آن کاسته شد و به ۵۶ میلیون بشکه در روز رسید. این کاهش تولید در صورت بررسی بیشتر ناشی از اجرای سیاست‌های صرفه‌جویی در مصرف فرآورده‌های نفتی و دیگر انواع انرژی بوده، به این ترتیب تولید جهانی نفت که در سال‌های ۷۹-۱۹۷۰ دائماً سیر صعودی داشت و از ۴۸/۱ میلیون بشکه در روز در سال ۷۰ شروع شده بود، در سال ۱۹۷۹ به ۶۵ میلیون بشکه رسید. بعد از انقلاب اسلامی ایران برخلاف تصور همگان که انتظار کمبود نفت را داشتند با وجود حذف ۵ میلیون بشکه نفت خام ایران بحران حاصل از آن بسیار کوتاه‌مدت بود، زیرا کشورهای عربستان، عراق، کویت و نیجریه از اعضای اوپک و مکزیک و نفت دریای شمال به راحتی رفع کمبود کردند. در گردهمایی ۷ کشور صنعتی جهان که در توکیو برگزار شد بحث آنها به طور عمده پیرامون صرفه‌جویی در مصرف انرژی و مبارزه با افزایش قیمت نفت بود. طبق آمار منتشره توسط IEA میزان صرفه‌جویی در مصرف انرژی به حدی رسید که هم‌تراز یک کشور تولیدکننده عضو سازمان اوپک قابل

شرایطی با در نظر گرفتن میزان عرضه و تقاضا در بازار نفت، اوپک به قدرت سال‌های ۷۵-۷۹ خود باز می‌گردد و برخلاف چند سال گذشته که اوپک به ناچار تبدیل به بازار خریدار شده بود به بازار فروشنده تغییر می‌یابد و این اوپک خواهد بود که مشتری را انتخاب می‌کند و سطح قیمت و میزان تولید را تعیین می‌نماید.

در میان کشورهای عضو اوپک به ترتیب عربستان سعودی با ظرفیت اضافی به میزان ۲/۴۴ بشکه در روز، امارات ۴۹۰ هزار بشکه، کویت ۴۵۵ هزار، ایران ۲۰۰ هزار، نیجریه ۱۷۰ هزار، ونزوئلا ۱۱۵ هزار، لیبی ۶۰ هزار، الجزایر ۱۷۵ هزار بشکه و اندونزی با ۹۰ هزار بشکه در روز توان افزایش تولید دارند.

۲. تعیین سهمیه و کنترل آن: در جداول زیر میزان سهمیه از سال ۱۹۸۲ تا سال ۲۰۰۰ در مقاطع مختلف زمانی و نحوه سهمیه‌گذاری اعضا مشخص شده‌است.

کالا تابعی از هزینه تمام شده و بازگشت سرمایه و سود مناسب است، بدین ترتیب این کالا به قیمت روز با دیگر کالاهای مشابه قابل رقابت بوده و در صورت توان رقابت تولید و فرخته می‌شود و در غیر این صورت تولید متوقف خواهد شد، که به این ترتیب تولید اقتصادی خواهد بود.

استراتژی و دیپلماسی جدید نفتی اوپک

۱. در مقطع سال ۲۰۰۰ کشورهای عضو اوپک دارای توان تولید ۴ میلیون بشکه نفت خام در روز بیش از آن مقداری که در حال حاضر به بازار عرضه می‌شود، می‌باشند. این ویژگی چنانچه در موقع مناسب مورد استفاده قرار گیرد نوید قدرت فزاینده‌ای را به اوپک می‌دهد.

در صورتی که رشد کشورهای OECD و کشورهای جنوب شرقی آسیا به همین منوال ادامه یابد بدیهی است که تقاضای نفت در بازار افزایش می‌یابد و تنها کشورهای عضو اوپک قادرند در سال ۲۰۰۰ به میزان ۴ میلیون و دوپست هزار بشکه در روز تولید خود را بالا برده و پاسخگوی تقاضای بیشتر بازار در موقع نیاز باشند، لذا استراتژی اوپک از نظر تولید در آینده می‌تواند گرفتن سهم مناسب بازار نسبت به ذخایر و امکانات تولید اعضا باشد. در چنین

میزان سهمیه‌ی تولید نفت خام هر یک از کشورهای عضو اوپک (قابل اجرا از آوریل ۱۹۸۲)

میلیون بشکه در روز		میلیون بشکه در روز	
۱،۵۰۰	ونزوئلا	۷،۰۰۰	عربستان سعودی
۱،۳۰۰	نیجریه	۱،۲۰۰	ایران
۱،۳۰۰	اندونزی	۱،۲۰۰	عراق
۰/۷۵۰	لیبی	۱،۰۰۰	امارات
۰/۶۵۰	الجزایر	۰/۶۵۰	کویت
۰/۱۵۰	گابن	۰/۲۰۰	قطر
		۳۰۰	منطقه بی طرف

(این مقدار بین عربستان و کویت به صورت مساوی تقسیم می‌شود).

تعیین قیمت و کنترل آن

ارزش دلار نسبت به سایر ارزها است. (با توجه

به این مطلب که قیمت نفت بر مبنای دلار

محاسبه می‌شود) افزایش قیمت نفت براساس رشد تولید ناخالص ملی کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه خواهد بود.

روابط درونی اعضا با یکدیگر

عادی شدن روابط الجزایر و جمهوری اسلامی ایران که در سال ۱۹۹۲ قطع شده بود به عنوان دو عضو رادیکال سازمان اوپک بار دیگر از سر گرفته شد. روابط ایران و الجزایر همواره

راهبرد بلندمدت قیمت‌گذاری،

مسأله‌ای که از دیرباز مورد توجه اوپک قرار

داشته است، پیدا کردن فرمولی مناسب برای

تعیین قیمت نفت و تغییرات آن بود. هدف از

طرح این استراتژی در واقع به وجود آوردن

تعادلی نسبی بین عرضه و تقاضا در بلندمدت با

در نظر گرفتن استراتژی اعضا می‌باشد. آنچه که

در این طرح برای کشورهای عضو مؤثر است

تعیین قیمت پایه و توازن قیمت‌های سالیانه

براساس نرخ تورم و تعدیل قیمت‌ها براساس

تغییرات نرخ ارز و تنظیم قیمت‌ها براساس تغییر

باشد و این صنعت مانند صنایع دیگر دنیا بدون وابستگی و فشار بیرونی و درونی به حیات خود ادامه دهد.

ج) شناسایی رقبای فعلی و آینده سازمان اوپک و چگونگی بکارگیری راهکارهای منطقی و اصولی

سازمان اوپک دارای چند چالش و رقیب می‌باشد:

۱. رقبای خارج از اوپک مانند کشورهای نروژ، انگلستان، مکزیک، برزیل که در حال حاضر با ظرفیت کامل مشغول کارند و قیمت تمام شده آنها نسبت به کشورهای عضو اوپک بسیار بالاتر بوده و از فن‌آوری بسیار مدرن استفاده کرده و مصرف‌کننده بخشی از تولید خود بوده و در ضمن نزدیک بازار مصرف می‌باشند و قیمت فروش آن ترکیبی از قیمت تمام شده به اضافه سود مناسب برای بازگشت سرمایه و استهلاک ماشین‌آلات می‌باشد و این کشورها اعتقادی به ارزش ذاتی نفت خام در ته چاه ندارند.

رقبای آتسی سازمان اوپک مانند کشورهای حوزه دریای خزر، ویتنام، آنگولا که قیمت تمام‌شده در این کشورها برایشان عامل

حسنة بوده و در اولین اجلاس سران اوپک در الجزایر همکاری ویژه‌ای داشته و نتایج بسیار خوبی در بر داشته است. روابط ایران و عربستان به عنوان دو کشور قدرتمند عضو اوپک در حال حاضر بسیار نزدیک و حسنة می‌باشد که در ۴۰ سال گذشته سابقه نداشته است. نزدیکی سیاست‌های نفتی این دو کشور موجب افزایش قیمت نفت خام در سطح بین‌المللی شده است. روابط دیگر کشورهای حوزه خلیج فارس در حال حاضر دوستانه است، به جز اختلافاتی که در روابط دو کشور ایران و امارات متحده عربی بر سر سه جزیره کوچک در خلیج فارس وجود دارد. روابط ایران و ونزوئلا پس از انتخاب رؤسای جدید دو کشور بسیار به هم نزدیک است. با توجه به روابط خوب کشورهای عضو با یکدیگر (به جز عراق) روابط کشور ایران با لیبی، نیجریه و اندونزی عادی است. لذا با نتیجه‌گیری کارشناسی می‌توان به این مهم پرداخت که در آستانه برگزاری اجلاس سران اوپک در کازاکاس، موقعیت مناسبی برای انسجام بیشتر و تصمیم‌گیری‌های حیاتی‌تر و تغییرات مناسب در ساختار تشکیلات اوپک موجود است که می‌تواند به نوبه خود نتایج این اجلاس فصل جدیدی نه تنها برای سازمان اوپک بلکه برای صنعت نفت جهان دربر داشته

قرار گرفت و ۵ کشور ساحلی شامل آذربایجان، ایران، قزاقستان، روسیه و ترکمنستان با شرکای داخلی و خارجی خود فعالیت‌های نفتیشان را شروع کرده و تاکنون قراردادهای متعدد و بسیاری با شرکت‌ها و کشورهای دیگر ردوبدل کرده مواضع خود را به یکدیگر معرفی نموده‌اند. تعدادی از شرکت‌های فعال هم‌اکنون در میادین مختلف نفت و گاز علاقه‌مند به همکاری با دولت ایران و بخش خصوصی جمهوری اسلامی ایران هستند.

بررسی‌های مختلف درباره محاسبه میزان ذخایر نفت قابل استخراج و شناخته شده که توسط مؤسسات، مراکز خبری نفت، مطبوعات اختصاصی، گزارش‌های ویژه انجام گرفته نشان می‌دهند که متأسفانه تفاوت‌های بسیار زیادی در مورد نقد کارشناسان با اطلاعات علمی وجود دارد که این امر بیشتر ناشی از آن است که اطلاعات موجود در خصوص ذخایر نفتی دریای خزر اطلاعات زمین‌شناسی است نه اطلاعات اکتشاف تولید و تفصیلی که همین امر قضاوت نهایی در مورد ذخایر، ظرفیت تولید پالایشگاه‌ها، مصرف سرانه، تأمین منابع مالی از محل بانک‌ها را دشوار می‌نماید.

مهمی نیست و آنها حاضرند با مشارکت سرمایه‌گذاران خارجی اقدام به تولید بنمایند و به هر قیمت نفت خود را به فروش برسانند چون در این کشورها درآمد سرانه بسیار پایین است و همچنین انرژی مصرفیشان پایین بوده و به نیازمندی‌های ضروری خود مانند غذا و دارو اشتغال دارند.

۲. نفت دریای خزر یک رقیب جدی برای اوپک

بهره‌برداری کشورهای حوزه دریای خزر از چاه‌های نفت سابقه بسیار طولانی دارد مثلاً آذربایجان از سال ۱۸۹۰ میلادی شروع به استخراج و بهره‌برداری از چاه‌های نفتی خود نمود که سالیان دراز نفت آذربایجان تأمین‌کننده اصلی نفت شوروی به ویژه در سال‌های دومین جنگ جهانی بود. به همین ترتیب استخراج نفت از قزاقستان نیز سابقه طولانی دارد.

در چندسال گذشته و پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و تجربه استقلال، پس از ۷۰ سال قرار داشتن تحت سلطه سیاسی - اقتصادی، و تشکیل فدراسیون روسیه و استقلال کشورهای آسیای مرکزی و دیگر کشورهای اطراف دریای خزر، صنعت نفت کشورهای حوزه این دریا یکبار دیگر مورد توجه

منطقه دارد.

بزرگترین ذخایر شناخته‌شده علاوه بر نفت، گاز می‌باشد که در کشور ترکمنستان کشف شده است. در جدول میزان گاز و نفت چهار منطقه جغرافیایی دریای خزر آمده است.

ذخایر نفت شناخته‌شده در دریای خزر

طبق آمار منتشره از مراکز پژوهشی جهان ذخایر نفتی دریای خزر در دو قسمت از دریا وجود دارد که حدود ۴۰ میلیارد بشکه برآورد می‌شود و میزان تولید از این دو ناحیه ۳-۵ میلیون بشکه در روز خواهد بود که این میزان بستگی کامل به اجرای طرح‌های زیربنایی

نام منطقه	نفت میلیارد	گاز	N.G.L	حجم	درصد جهانی
	میلیارد بشکه	تcf	میلیارد بشکه	میلیارد بشکه	
منطقه شمالی دریای خزر	۱۰/۸	۱۵۶/۹	۸/۹	۴۵/۸	۱/۸
آمودریا	۰/۸	۲۳۰/۴	۱/۲	۴۰/۳	۱/۶
منطقه جنوبی دریای خزر	۱۷/۴	۳۶	۰/۶	۲۳/۹	۱
منطقه شمالی	۲/۴	۲/۴	۰/۱	۲/۸	۰/۱

می‌باشد. راه‌های مختلفی جهت انتقال نفت وجود دارد که هر کدام از آنها دارای معایب و مزایای بسیاری است که همین امر انتخاب انتقال را با مشکل مواجه می‌کند.

درباره نحوه فروش نفت این منطقه تفاهم‌نامه‌ها و قراردادهای بسیاری منعقد شده است. عدم وجود یک «رژیم حقوقی» و یا یک موافقتنامه بین ۵ کشور این منطقه سبب شده تا بهره‌برداری از منابع آن محدود و مختصر باشد. براساس آمار و اطلاعات منتشره از سوی (EIA) در سال ۲۰۰۰ حدود ۲/۸۳/۹ میلیون بشکه

مشکل اساسی در مورد استفاده از ذخایر نفت قابل استخراج و شناخته‌شده فعلی دریای خزر مسأله حمل‌ونقل آن به بازارهای مصرف می‌باشد که برخلاف دیگر کشورهای تولیدکننده نفت مانند «دریای شمال» «مکزیک» و «خلیج فارس» در این ناحیه راه مستقیمی به بازارهای جهانی ندارد. لذا جهت تولید و صادرات هیدروکربورهای مایع این ناحیه ابتدا باید در خصوص لوله انتقال نفت خام به دریا یا ساحلی که ترمینال فروش داشته باشد مطالعه و بررسی به عمل آید، که این امر بسیار مهم

نفت خام در روز از ۳ کشور آذربایجان، قزاقستان و ترکمنستان تولید خواهد شد، در حالی که میزان تولید کنونی نفت خام در دریای شمال ۶/۷ میلیون شبکه می‌باشد.

هزینه تولید هر بشکه نفت خام در منطقه دریای خزر (بدون هزینه‌های سرمایه‌ای) حدود ۷-۳ دلار برآورد می‌گردد که این مقدار تقریباً مساوی با هزینه تولید نواحی کشف شده اخیر در دریای شمال است (چاه‌های توسعه یافته منطقه دریای شمال)، حال آنکه هزینه‌های نفت خام خاورمیانه بین ۲۰۰/۲-۲ دلار در هر بشکه است.

به هر صورت نفت دریای خزر فردایی نه چندان دور، رقیب نفت کشورهای عضو اوپک خواهد شد زیرا هزینه‌های جاری کشورهای دریای خزر بسیار کمتر از دیگر کشورهای تولید و صادرکننده نفت جهانی می‌باشد. به عنوان مثال دستمزد سرانه کارگران قزاقستان ۷۸ دلار در ماه است؟!

۳. وضعیت عراق

کشور عراق کشوری است که با ذخایر بسیار بالا و دارای ترمینال‌های مناسب برای بارگیری و صدور نفت خام و برنامه‌های مدون و تعیین شده برای ازدیاد ظرفیت تولید در حدود ۵

میلیون بشکه در روز و ۱۰ پالایشگاه ساخته شده رقیب بسیار جدی و داخلی برای اوپک می‌باشد. از آنجایی که این کشور امتیازهای زیادی تحت تحریم اقتصادی شورای امنیت ملی از دست داده، حاضر است در مقابل اجازه صدور نفت امتیازهای دیگری برای رفع تحریم بدهد. بنابراین مهارکردن و کنترل این کشور در رأس امروری است که در اجلاس دوم سران مدنظر قرار گیرد. عدم کنترل عراق موجب سرکشی و رهاشدن تولید نفت آن خواهد شد و در اثر انجام این مهم بازار نفت اشباع شده و اشباع شدن بازار موجب کاهش قیمت‌ها و حتی سقوط قیمت‌ها خواهد شد.

۴. به کارگیری فن‌آوری

به کارگیری فن‌آوری در تمامی مراحل تولید نفت از زمین‌شناسی، اکتشاف اولیه، اکتشاف تفصیلی، حفاری، استخراج، تولید، پالایش و توزیع موجب افزایش بهره‌وری در عملیات مربوطه و بالاخره صرفه‌جویی در مصرف ذخایر خواهد شد. از سویی دیگر به کارگیری فن‌آوری مدرن و ماشین‌آلات و تجهیزات مصرف‌کننده فرآورده‌های نفتی باعث کاهش مصرف انرژی شده و بدین ترتیب می‌توان آن را به عنوان ذخیره محسوب نمود.

۲. اجرای سیاست نزدیکی دیدگاه‌ها در خارج از اوپک میان تولیدکنندگان مهم و مصرف‌کنندگان مهم از طریق گفت‌وگو.

در این صورت می‌توان انتظار داشت سازمان پس از ۴۰ سال تلاش، کوشش، کسب تجربیات، موفقیت‌ها و ناکامی‌ها، تبدیل به یک سازمان جدید با ساختار و تشکیلات جدیدی در آستانه هزاره سوم گردد.

مرتضی هاشمی

مرکز مطالعات انرژی و اقتصاد بین‌الملل
دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی

در گذشته به ازای هر واحد رشد اقتصادی در کشورهای پیشرفته نیاز به ۱/۵ تا ۲ واحد رشد انرژی داشت، در وضعیت فعلی این میزان به نیم درصد تنزل یافته است. به طور مثال ژاپن در دهه (۱۹۸۰-۱۹۷۰) برای رشد خود نیاز به مصرف حدود ۵/۵ تا ۶ میلیون بشکه در روز داشت در صورتی که در شرایط فعلی با افزایش تولید ناخالص ملی نیاز به کمتر از ۴/۵ میلیون بشکه نفت در روز دارد.

بدین لحاظ با توجه به وضعیت فعلی و آینده سازمان می‌توان عنوان نمود که دو تغییر درونی و برونی در سازمان قابل تصور خواهد بود:

۱. ادامه اجرای سیاست تنش‌زدایی در درون اوپک به منظور انسجام هر چه بیشتر سازمان مانند نزدیک‌شدن عربستان سعودی و ایران، تنش‌زدایی کشور عراق با کویت، عراق و ایران.

پروژه ماهنامه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پڙهه ڪاھ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی